

ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

TRENDS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT IN TRANSCARPATHIAN REGION

Довба І.В.

викладач кафедри бізнес-адміністрування,
маркетингу та менеджменту,
Ужгородський національний університет

У статті розглянуто підходи до визначення сутності інноваційного потенціалу та його складових елементів, а також поняття «інноваційний потенціал регіону». Здійснено аналіз інноваційного розвитку Закарпатської області. Розглянуто й здійснено оцінювання динаміки та структури фінансування наукової і науково-технічної діяльності регіону. Проаналізовано інноваційну діяльність промисловості регіону.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційна активність, інноваційна діяльність, інноваційні витрати, інноваційна продукція, інноваційний розвиток регіону, інноваційний потенціал регіону.

В статье рассмотрены подходы к определению сущности инновационного потенциала и его составляющих элементов, а также понятие «инновационный потенциал региона». Осуществлен анализ инновационного развития области. Рассмотрено и осуществлено оценивание динамики и структуры финансирования научной и научно-технической деятельности региона. Проанализирована инновационная деятельность промышленности региона.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновационная активность, инновационная деятельность, инновационные расходы, инновационная продукция, инновационное развитие, инновационный потенциал региона.

The article deals with approaches to the definition of the essence of “innovative potential” and its constituent components, as well as the concept “innovative potential of the region”. The analysis of innovative development of Transcarpathian region is carried out. The dynamics and structure of financing of scientific and technical activities of the region are evaluated and evaluated. The innovative activity of the region’s industry is analyzed.

Key words: innovations, innovative development, innovative potential, innovative activity, innovative costs, innovative products, innovative development of the region, innovative potential of the region.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Посилення конкурентної боротьби у процесі функціонування регіональних економічних систем, передусім за ринки збуту продукції і надання послуг у різних сферах і видах економічної діяльності, активізує дослідження науковців і практиків у напрямі забезпечення конкурентоспроможності регіонів та формування соціально-економічного потенціалу. Вагоме місце в сучасних дослідженнях займає інноваційний потенціал як основа забезпечення збалансованого розвитку території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням формування інноваційного розвитку присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І. Бузько [4], С. Ілляшенко [5], В. Фридлянов [6].

Окремі науковці [1, с. 6] вважають, що інноваційний потенціал має дуалістичний характер

який проявляється у тому, що, з одного боку, він виступає чинником сприятливості до нововведень, а з іншого – є наслідком накопиченого інноваційного багажу економіки знань, нематеріальних активів, мережі інноваційно активних підприємств, інноваційно орієнтованого населення регіону.

Т. Вермієнко зазначає, що інноваційна активність національної економіки визначається формуванням регіональних інноваційних систем, тобто в умовах глобалізації основною ознакою сталості економіки будь-якої країни виступають її внутрішня господарська організація і здатність регіонів гнучко реагувати на зміни кон'юнктури глобальних ринків.

І саме тому регіональне середовище вже сьогодні багато в чому визначає конкурентоспроможність національної економіки, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з аналізом наявного стану інноваційного розвитку регіону [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Складність умов господарювання, що супроводжується перманентністю трансформаційних змін в економічній системі країни та її регіонів, зумовлює необхідність активізації інноваційного розвитку передусім на регіональному рівні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Головною метою статті є дослідження розвитку та складників інноваційного потенціалу регіону, аналіз регіонального інноваційного потенціалу Закарпатської області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення процесу інноваційного розвитку базується на реалізації інноваційних проектів і формуванні середовища нарощування інноваційного потенціалу, який є частиною економічного потенціалу, що виражається у вигляді науково-дослідних, проектно-конструкторських, технологічних організацій, експериментальних виробництв, дослідно-конструкторських розробок, персоналу науково-дослідних організацій, їхньої кваліфікації і здатності до нестандартних новаторських ідей.

На думку І. Бузько, інноваційний потенціал можна визначити як здатність підприємства (регіону, країни) розробляти й упроваджувати інноваційні проекти [4]. С. Ілляшенко наголошує на науково-технічній основі й орієнтації об'єкта дослідження на споживача та визначає інноваційний потенціал як здатність упроваджувати досягнення науки і техніки в певні товари, які спрямовані задовольняти потреби споживачів [5].

В. Фридлянов під інноваційним потенціалом підприємства розуміє науково-технічні, технологічні, інфраструктурні, фінансові, правові, соціокультурні та інші можливості, сукупність яких забезпечує сприйняття й реалізацію нововведень, іншими словами – одержання інновацій [6].

У сучасній економічній науці інноваційний потенціал розглядається як сукупність усіх видів ресурсів і умов забезпечення практичного освоєння результатів наукових досліджень та розробок, що підвищують ефективність способів здійснення конкретних процесів, у тому числі освоєння у виробництві нової продукції й технологій [7].

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», інноваційний потенціал – це сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничо-соціальних та освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [8].

Дослідження засвідчило, що інноваційний потенціал регіону визначається його реальними інноваційними можливостями, що залежать від наявних у регіоні ресурсів і властивостей, та визначається не тільки і не стільки наявними в нього інноваційними можливостями, а й готовністю і здатністю до використання їх для втілення нововведень [9, с. 2].

Схематичне зображення складників інноваційного потенціалу подано на рис. 1.

У структурі інноваційного потенціалу регіону окреслюють такі складники [9, с. 2]: стан навколишнього природного середовища та наявність основних природних ресурсів; трудові ресурси, чисельність населення, рівень і динаміка зайнятості; виробничий потенціал; науково-технічний та кадровий потенціал; інфраструктура; рівень і динаміка зайнятості, загальноосвітній рівень; регіональні та геополітичні аспекти інноваційного потенціалу та ін.

Практичний зріз оцінювання інноваційного потенціалу нами здійснено на прикладі Закарпатської області, де проаналізовано показники інноваційної сфери.

Інноваційна діяльність в області залишається на відносно невисокому рівні, проте з позитив-

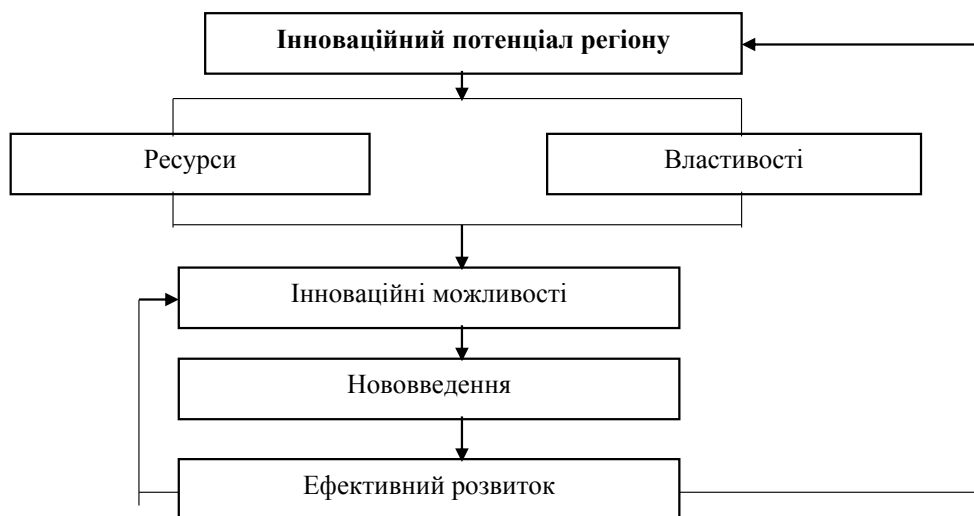

Рис. 1. Характеристика інноваційного потенціалу регіону [9, с. 2]

ною тенденцією до зростання. Останніми роками частка інноваційно активних підприємств (які здійснювали заходи, спрямовані на підвищення технологічного рівня виробництва і випуску нової продукції) становила 6–9% від загальної кількості промислових підприємств (рис. 2).

Незважаючи на складну ситуацію у промисловості регіону, у 2017 р. збільшилася кількість інноваційно активних підприємств. При цьому частка інноваційних заходів, спрямованих на підвищення технічного рівня виробництва і випуску нової продукції, становила 9%.

Упродовж 2017 р. у промисловості регіону впроваджено сім нових технологічних процесів (проти 13 у 2008 р. та 11 – у 2007 р.), із них шість – маловідходні, ресурсозберігаючі (табл. 1).

Найпоширенішим напрямом інноваційної діяльності в 2017 р., як і в попередні роки, були продуктивні інновації. У 2017 р. освоєно і випущено на ринок вісім найменувань інноваційних видів матеріалів, виробів, продуктів і нової техніки, які скоротилися у шість разів порівняно з 2007 р. (54 од.) (табл. 2).

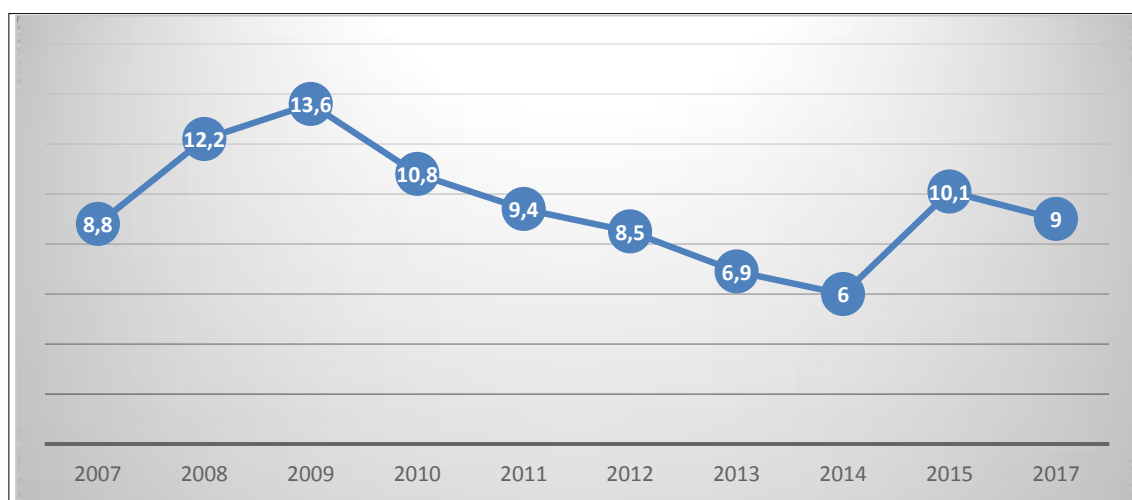

Рис. 2. Інноваційна активність промислових підприємств Закарпатської області за період 2007–2017 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах Закарпатської області за період 2007–2017 рр., од.,%

Рік	Частка підприємств, що впроваджували інновації, %	Кількість упроваджених нових технологічних процесів, одиниць	У т. ч. маловідходних, ресурсозберігаючих	Кількість найменувань упроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	У т. ч. нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2007	7,2	11	8	54	4	1,9
2008	10,2	13	11	22	4	0,3
2009	9,1	9	1	11	3	9,1
2010	9,2	8	1	16	1	14,4
2011	8,5	6	1	14	2	11,9
2012	6,6	4	3	11	1	13,4
2013	5,5	6	2	20	6	15,5
2014	4,5	3	1	8	–	8,4
2015	8,0	7	2	9	1	4,6
2017	9,0	7	6	8	–	...

Джерело: сформовано автором на основі [10]

У 2017 р. на здійснення інновацій у промисловості (табл. 2) було витрачено 26,2 млн. грн. Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності протягом 2007–2017 рр. мав різну динаміку. Найбільші обсяги фінансування спостерігалися у 2007 р. (40,7 млн. грн.) та в 2010 р. (72,6 млн. грн.). Незважаючи на загальну позитивну тенденцію досліджуваних показників, доцільно відзначити різке падіння загального обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості за останні сім років, що значно послаблює інноваційний потенціал регіону.

Основним джерелом фінансування витрат на здійснення технологічних інновацій залишаються власні кошти підприємств (25,6 млн. грн.), на які припадало торік 97,62% від загального обсягу фінансування технологічних інновацій (у 2007 р. – 20%) (табл. 2).

Негативні тенденції інноваційного розвитку регіону пояснюються, передусім, обмеженістю джерел його фінансування, що пов'язано з фінансово-економічною нестабільністю в державі та кризовим станом більшості підприємств, які змушені реалізовувати інноваційні процеси за рахунок власних коштів.

Забезпечення реалізації інноваційних процесів значною мірою залежить від наукових кадрів (табл. 3).

Загальна кількість працівників (табл. 3), які виконували наукові та науково-технічні роботи, у 2017 р. становила 562 особи, що на 116 осіб менше, ніж у 2016 р., та в три рази менше зазначеного показника 2015 р. Така ситуація пов'язана з інтелектуальною міграцією наукових кадрів до країн Європейського Союзу.

Загальний обсяг фінансування внутрішніх витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами наукових організацій у 2017 р. становив 55 241,8 тис. грн., що на 19,9% вище показника 2016 р. та в півтора рази більше, ніж у 2015 р. (табл. 4).

Так, у рамках поліпшення інноваційного середовища та створення ефективної інноваційної інфраструктури в регіоні працює науковий парк «Ужгородський національний університет» (далі – НП «УжНУ»). У рамках реалізації програми НП «УжНУ» здійснюється впровадження 42 інноваційних проектів. Розпочато роботу з наукового проекту за підтримки Міжнародного вишеградського фонду «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейській освітній і науковий простір», одним із виконавців якого є НП «УжНУ» [11, с. 139].

Крім того, 30 червня 2017 р. у ДВНЗ «УжНУ» відбулося спільне засідання представників українсько-словацького «Меморандуму про співпрацю» (науковців Ужгородського національного та Кошицького технічного університетів), підписаного 20 березня 2017 р. в м. Кошице, з питань концепції проекту формування «Українсько-словацького міжнародного центру інновацій і трансферу технологій» та першочергових практичних кроків щодо підготовки «дорожньої карти» з формування Центру, а також узгоджено спільні дії з розроблення міжнародної грантової підтримки проекту [11, с. 139].

Дослідження засвідчує, що розвиток інноваційної діяльності у Закарпатській області є недостатнім за сучасних умов господарювання. З боку владних структур і місцевих органів влади доцільними є активізація розроблення і реалізація регіо-

Таблиця 2

**Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств
Закарпатської області за період 2007–2017 рр., тис. грн., %**

Рік	Загальна сума витрат	Витрати за рахунок власних коштів		Витрати за рахунок коштів вітчизняних інвесторів		Витрати за рахунок коштів іноземних інвесторів		Інші джерела коштів	
		частка в загальній сумі, %	сума, тис. грн.	частка в загальній сумі, %	сума, тис. грн.	частка в загальній сумі, %	сума, тис. грн.	частка в загальній сумі, %	сума, тис. грн.
2007	40702,7	19,99	8137,8	–	–	47,09	19166,4	32,92	13398,5
2008	14020	59,51	8342,7	1,23	172,4	–	–	39,26	5504,9
2009	39317,3	99,93	39288,4	–	–	–	–	0,07	28,9
2010	72615,4	97,25	70615,4	–	–	–	–	2,75	2000
2011	31336,6	99,34	31129,1	0,66	207,5	–	–	–	–
2012	32769,1	92,23	30223,1	–	–	–	–	7,77	2546
2013	25026,7	100,00	25026,7	–	–	–	–	–	–
2014	16576,1	100,00	16576,1	–	–	–	–	–	–
2015	22530,6	99,08	22324,3	–	–	–	–	0,92	206,3
2017	26249,6	97,62	25624,6	–	–	2,38	625	–	–

Джерело: сформовано автором на основі [10]

нальних програм розвитку на інноваційній основі у багатогранних сферах і видах економічної діяльності в межах територіальної економічної системи.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Оцінювання інноваційного розвитку Закарпатської області засвідчило негативні тенденції, спричинені зменшенням інноваційної активності суб'єктів господарювання, зокрема промислових підприємств, зниженням обсягів реалізації продукції, а також виконаних наукових та науково-технічних

робіт з інноваційним складником. У такій ситуації виникає необхідність підвищення обсягів фінансування зазначених робіт, актуалізації виробничої діяльності, здійснюваної на інноваційній основі, залучення до формування інноваційного середовища не тільки підприємців, бізнесменів, а й керівництво регіону, науковців, практиків та громади у цілому. Державна підтримка, яка базуватиметься на фінансовому і науковому забезпеченні, сприятиме активізації інноваційного розвитку регіону на довгу перспективу.

Таблиця 3

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, за категоріями персоналу у Закарпатській області за період 2010–2017 рр., осіб, %

Рік	Кількість працівників – усього	У тому числі									
		з них мають науковий ступінь				дослідники		техніки		допоміжний персонал	
		доктора наук		доктора філософії/ кандидата наук		кількість працівників, осіб	відносний показник, %	кількість працівників, осіб	відносний показник, %	кількість працівників, осіб	відносний показник, %
		кількість працівників, осіб	відносний показник, %	кількість працівників, осіб	відносний показник, %						
2010	1805	152	8,42	746	41,33	1546	85,65	85	4,71	174	9,64
2011	1914	160	8,36	770	40,23	1662	86,83	75	3,92	177	9,25
2012	1877	155	8,26	791	42,14	1598	85,14	76	4,05	203	10,82
2013	2013	161	8,00	834	41,43	1750	86,93	59	2,93	204	10,13
2014	1733	154	8,89	776	44,78	1508	87,02	38	2,19	187	10,79
2015	1686	157	9,31	768	45,55	1479	87,72	27	1,60	180	10,68
2016	678	72	10,62	153	22,57	453	66,81	24	3,54	201	29,65
2017	562	59	10,50	129	22,95	344	61,21	22	3,91	196	34,88

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Таблиця 4

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт у Закарпатській області за період 2010–2017 рр., тис. грн., %

Рік	Обсяг витрат, усього	У тому числі на виконання					
		фундаментальних наукових досліджень		прикладних наукових досліджень		науково-технічних (експериментальних) розробок	
		сума тис. грн.	частка в загальній сумі, %	сума тис. грн.	частка в загальній сумі, %	сума тис. грн.	частка в загальній сумі, %
2010	24458,6	10462,3	42,78	12505,9	51,13	1490,4	74,15
2011	30167,3	10819,7	35,87	17450,5	57,85	1897,1	94,34
2012	34115,9	12155,5	35,63	20953,2	61,42	1007,2	50,06
2013	35456,5	12134,1	34,22	22309,4	62,92	1013	50,32
2014	31447,9	10961,6	34,86	18948,6	60,25	1537,7	76,35
2015	38851,1	10583,7	27,24	19205,7	49,43	9061,7	449,71
2016	46430	16150,9	34,79	17901,1	38,56	12378	613,99
2017	55241,8	17004,8	30,78	23004,1	41,64	15232,9	755,23

Джерело: сформовано автором на основі [10]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мікловда В.П., Кубіній В.В., Шеверя М.Ю. Стан інноваційного потенціалу Закарпатської області та тенденції його використання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2011. № 2 (34). С. 6–11.
2. Вермієнко Т.Г. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності регіону. URL: <http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Visnyk-Lvivskogo-Nats-agrar-univer/Zem/2009/files/09vtgria.pdf>.
3. Теряник О.А. Оцінювання розвитку складових формування інноваційного потенціалу Запорізького регіону. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 9. С. 10–15.
4. Бузько І.Р., Дмитренко І.Е., Сущенко О.А. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий: монография. Алчевск: ДГМИ, 2002. 216 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи. Суми: Університетська книга, 2003. 278 с.
6. Фридлянов В.Н., Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития. Межгосударственное социально-экономическое исследование. Инновации. 2002. № 7. С. 17–34.
7. Ладонько Л.С. Детермінанти стратегії формування інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України: монографія; Черніг. нац. технол. ун-т. Чернігів – Херсон: ЧНТУ, 2014. 423 с.
8. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.08.2011 № 3715_VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715_17.
9. Лотарев А.Г. Рівень розвитку та можливості інноваційного потенціалу регіону. Теорія та практика державного управління. 2015. Вип. 2. С. 212–218.
10. Головне управління статистики у Закарпатській області. URL: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/nauka/index.html>.
11. Святогор В.В. Оцінка та механізм стимулювання інноваційного розвитку Закарпатської області. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2017. № 2. С. 138–145.